

O mică problemă îi aduce împreună. O poveste, fără titlu, nesemnată, și, după toate aparențele, incompletă, pe care ofițerii care efectuaseră arestarea omiseseră în graba lor să o consemneze în registrul de probe. Cu un an în urmă, când Lubianka zumzăia de activitate, când toată Moscova părea să-și țină răsuflarea noaptea, iar fiecare dimineață aducea pe biroul lui Pavel un nou vraf de manuscrise confiscate, o asemenea descoperire ar fi atras cu greu o a doua privire, cu atât mai puțin această întâlnire față în față de care, sincer, arhivarul avea oroare. Babel a mărturisit. O poveste nu va schimba asta, nici nu îl va salva. Cu toate acestea, Kutîrev a insistat ca problema să fie rezolvată oficial, iar de vreme ce Pavel trebuie să răspundă în fața ambițiosului tânăr locotenent, problema autorității trebuie stabilită, fie și doar pentru a se consemna la dosar. Fusese deja rezervat un birou gol de la etaj în acest scop. La momentul preconizat sosi persoana cu care trebuia să mă întâlnesc din dimineața stabilită. De îndată ce încep să cadă primii stropi de ploaie peste curtea posomorâtă de jos, un gardian bate scurt la ușă. Babel intră.

– Mă pregăteam să fac ceai, rostește Pavel.

Pe biroul de lângă fereastră se află un samovar electric, o tavă, pahare și lingurițe pentru ceai, o gamelă mătuită, toate lăsate de ocupantul de dinainte al biroului, acum plecat. În spatele biroului, acolo unde au fost cândva agățate niște tablouri, tencuiala e vizibil mai deschisă la culoare; acum n-au mai rămas decât cuiele.

– Vreți să luați loc?

După o clipă, ca și cum vocea lui Pavel abia ar fi ajuns la el, Babel dă din cap și se așază. E nebărbierit. Sub ochiul drept are o cicatrice, iar pe buze, o peliculă subțire, ca de sare. Reverele îngălbenite ale gulerului cămășii sale stau strâmbe pe marginile sacoului mototolit. Și în cele din urmă, lucru pe care Pavel îl găsește extrem de deranjant: i-au dispărut ochelarii ce-i purta pe vremea când era scriitor. Oarecum se aștepta ca Babel să arate ca odinioară, precum fotografiile de pe copertile cărților.

Pavel ridică de pe samovar ceainicul gol.

– O să-l umplem.

La început, tânărul gardian pus de veghe afară privește năuc ceainicul, ca și cum nu ar mai fi văzut așa ceva în viața lui. Are cel mult douăzeci de ani și ochii blegi, ca de țăran. Vreun fiu de fermier venit la Moscova pentru o viață mai bună. Orice ar fi, expresia de pe chipul lui e destul de familiară.

– Apă, oftează Pavel înmânându-i ceainicul.

Ar putea fi la fel de bine din nou la Academia Kirov, în fața unei clase de băieți ceva mai tineri decât gardianul acesta, citind cu voce tare rânduri din Tolstoi. „Istoria vieții apuse a lui Ivan Ilici era dintre cele mai simple, mai obișnuite, și mai îngrozitoare.”¹ Fii ai dorinței și privilegiați deopotrivă, născuți în umbra revoluției: generația foștilor săi elevi se alătură acum nenumăratelor linii care marșează sub stindardul progresului colectiv, în vreme ce foștii lor profesori se resemnează în tăcere. În cei doi ani și jumătate de la numirea lui la arhivele speciale, unde până la sosirea lui Kutîrev din luna mai a fost singur, Pavel a devenit dureros de conștient cât de norocos a fost odată, cât de binecuvântat. Ar da orice să se mai afle în fața elevilor săi, cu cartea în mână.

Odată cu ploaia s-a lăsat un fel de amurg. Toată săptămâna a fost așa. De pe scaun, Pavel trage lanțul de alamă al veiozei de pe birou, care se leagănă ușor de abajurul din sticlă verde.

– Tot sper că vom avea și ceva soare curând, spune el, încercând să-și ascundă emoția.

Nu se întâmplă oricui să cunoască un scriitor de importanța lui Babel. Îl întrebă:

– Vă e foame? Sunt sigur că aș putea cere ceva, dacă doriți.

– Mulțumesc. Nu.

O voce ascuțită, aproape sufocată: Babel nici măcar nu îl prixește în ochi. Pavel se holbează fără rețineri la cicatricea de pe obrazul lui Babel, apoi își îndepărtează privirea. Gardianul se întoarce cu ceainicul.

Din nou la fereastră, Pavel umple samovarul. Alături un telefon sună o dată, apoi cineva răspunde. O lumină caldă și palidă cuprinde partea rotunjită a samovarului, revărsându-se pe mâna lui Pavel când acesta deschide capacul. Doar puțin ceai, frunzele negricioase ca un praf de nisip le vărsă în ceainicul pregătit. Pavel înclină gamela către lumină și își zărește propria reflexie încețoșată în acesta. Apoi se întoarce la birou.

– Aș putea să vă întreb ceva, tovarășe inspector?

– Nu sunt inspector, spune Pavel repede. Lucrez la arhivă.

Se apleacă înainte și șterge cu degetele cartonul verde al dosarului lui Babel. Dosarul e prins cu o fundă roz, îngrijit innodată.

– De fapt, am fost profesor, dacă vă vine să credeți, adaugă el. Am predat povestirile dumitale.

– Povestirile mele.

– Din *Armata de cavalerie*.

„Pe vremea când se puteau preda, se gândește Pavel. Când erau acceptate. Când era sigur.“

¹ Trad. Ștefana Velisar Teodoreanu și Irina Andreescu, „Moartea lui Ivan Ilici”, în *Moartea lui Ivan Ilici și alte povestiri*, Ed. Facla, Timișoara, 1987, p. 118

– Unele dintre operele ulterioare de asemenea. „Guy de Maupassant“ e una dintre preferatele mele.

Frazele de început ale povestirii lui Babel, de care nu se plictisea niciodată să le citească, îi revin lui Pavel în minte:

În iarna lui 1916 mă găseam în St. Petersburg cu un pașaport fals și fără un sfanț în buzunar. Alexei Kazanțev, un profesor de literatură rusă, m-a luat la el acasă.

Un profesor de literatură rusă – ironia înțepă acum.

Babel clipește către dosarul verde cu o expresie de perplexitate plictisită, oarecum uluit, ca și cum Pavel l-ar fi materializat din nimic printr-un truc al mâinii. Apoi ochii lui întunecați, din nou goi.

– Pot să vă întreb în ce zi suntem? spune Babel în cele din urmă.

– Marți.

– Suntem încă în iunie?

– Iulie.

– Deja...

Cel puțin asta i se pare lui Pavel că îl aude pe Babel murmurând. Au trecut abia două luni de la arestarea lui Babel, două luni de când mașina fără numere l-a dus prin uriașa poartă neagră a curții de jos. A pierdut oare noțiunea timpului? Sau poate, își imaginează Pavel, Babel e doar uluit: că poate fi doborât atât de rapid, atât de deplin. Că în doar două luni a putut deveni umbra de om ce stă în acest birou aproape pustiu. Pavel își amintește de primele lui luni la Lubianka, o revelație dură, deși e obscen să compari experiența lui cu cea a lui Babel. El nu a suferit nici o zecime din chinurile la care a fost supus Babel: zile fără somn, mâncare sau apă, amenințări, bătăi.

Pavel spune:

– Am fost rugat – mi s-a ordonat – să clarific o discrepanță din dosarul duminică. E doar o formalitate.

– Ce fel de discrepanță?

– Un manuscris peste care a dat supervizorul meu când v-a cercetat dosarul. O povestire. O povestire remarcabilă. Nu există nici o consemnare despre aceasta în inventarul probelor, ceea ce înseamnă că nu poate fi atribuită oficial nimănui, inclusiv duminică. Ceea ce înseamnă, oficial vorbind, că nu există, explică Pavel ridicând din umeri. Cum spuneam, e doar o formalitate. Dacă ați putea să aruncați o privire, să-mi spuneți dacă o recunoașteți. Puteți să citiți fără ochelari?

– Nu prea. Mi s-a spus că îmi vor fi înapoiati, zise Babel. Dacă cooperez.

„Cooperez“. Mărturisesc, a vrut să spună – și prin asta, să-i implice cel mai probabil și pe alții. În zilele acestea nu se mai poate doar să mărturisești, trebuie să și denunți. Cunoștințe, colegi, prieteni, chiar și membri ai familiei. Pe cine, dacă a existat cineva, a atras Babel în plasa în care a fost prinsă viața lui? Pe Eisenstein poate, pe Ehrenburg? Pe Pasternak? De la un om de talia lui Babel se aștepta să numească alte persoane cel puțin la fel de cunoscute ca și el.

Îmi petreceam diminețile pe la morgi și secții de poliție.

Fraza, alta din „Guy de Maupassant“, răsună în mintea lui Pavel în vreme ce se duce din nou la fereastră, acolo unde samovarul a început să fiarbă. Aburul se adună pe sticlă.

– Mă tem că va trebui să ne descurcăm fără zahăr, se scuză el, umplând ceainicul.

În curtea de jos tocmai parchează o berlină, cu ștergătoarele îndepărtând de zor ploaia. Ștergătoarele se opresc, portiera șoferului se deschide. Se ivește o umbrelă și se deschide: un bujor negru. „Morgi și secții de poliție, se gândi Pavel – pentru asta va fi cunoscută epoca aceasta, aceasta e moștenirea noastră.“

– Zahăr? se miră Babel, ca și cum cuvântul ar fi nou pentru el.

– Pentru ceai.

Babel rămâne tăcut.

– Aș putea trimite după niște zahăr, se oferă Pavel, deși perspectiva de a da ochii cu tânărul gardian îl obosește.

Fără îndoială că și sarcina anevoioasă, fără rost, a lui Kutîrev l-a demoralizat. De luni de zile ofițerul a profitat de aproape orice oportunitate pentru a-și impune autoritatea, ca un câine care ridică piciorul chiar și pe cel mai neîngrijit petic de pământ din grădină, marcându-și teritoriul. De mai multe ori Pavel a fost foarte aproape să-i spună lui Kutîrev că nu trebuie să se ostenească. Are liber la arhivă, până la ultimul dosar. Pavel îi întinde lui Babel cana cu ceai.

– Cu grijă, e fierbinte.

Babel ținut cana aburindă de ceai la piept.

– Ați fost profesor, spune el după o vreme.

– De literatură, da.

– Literatură.

Rostit fără ironie, fără amărăciune. Se îndreaptă ușor pe scaun. Poate că, se gândește Pavel, ceaiul l-a revigorat.

– V-a plăcut să predai? întreabă Babel.

– Foarte mult, zice Pavel.

Ploaia bate în geam. Distras, Pavel își dă părul pe spate și simte ceva tare. O bucată de coajă de sămânță îi rămâne în degete: probabil că i-a căzut dintr-unul din teii de lângă locuința lui când se îndrepta spre stația de autobuz de dimineață. O așază pe birou.

– Povestirile dumitale din *Armata de Cavalerie* erau preferatele elevilor mei, îi spune lui Babel. Băieții, știi. Au tendința să fie atrași de război. Povestirile dumitale îi fascinau.

Douăzeci și nouă de volume din Maupassant erau așezate pe raft deasupra biroului. Soarele, cu degetele sale de disoluție topită atingeau spinările din marochin ale cărților – mormântul magnific al inimii umane.

Nu-și poate scoate din minte povestirea lui Babel. Observă că degetele mâinii drepte ale lui Babel, răsfirate pe coapsă, tresar foarte ușor, ca și cum ar fi străbătute de un curent electric slab. Dintr-odată Pavel își dă seama că aceste cuvinte care îi umpleau gândurile au curs cândva din acea mână, din acele degete. Își imaginează că cei câțiva norocoși pasageri care au reușit să-l zărească pe Tolstoi murind în acea stație de tren din Astapovo trebuie să fi simțit același amestec de evlavie și neîncredere.

De pe coridor se aude clinchet slab de chei. Regulile de la Lubianka le impun gardienilor care-i însoțesc pe prizonieri să-și anunțe prezența – fie astfel, fie pocnind din limbă – astfel încât să nu se întâlnească niciodată din întâmplare doi prizonieri. O instituție clădită cărămidă cu cărămidă pe discreție, o lume în sine ea. Cu toate acestea, oricât ar fi încercat să le evite, povestirile îi reveneau lui Pavel în minte, precum apa picurând dintr-o fântână otrăvită. Mandelstam, slăbit de săptămâni de abuzuri, îngânând fragmente din poemele sale gardienilor care au dat buzna în celula lui după ce acesta și-a tăiat venele cu o lamă. Pilniak, suspinând ca un copil, lipindu-se de zidul rece al celei când călăul i-a pus pistolul la ceafă. „Stai, stai.“

Pavel întreabă:

– Mai vreți ceai?

Degetele scriitorului, observă el, s-au oprit din tresărit.

– Da.

În vreme ce Pavel îi umple cana scriitorului, Babel spune ezitant:

– Mă întrebam dacă mi s-ar putea permite să scriu o scrisoare. Soției mele.

Puțin ceai se revarsă accidental peste marginea căinii.

– Îmi pare rău, spune Pavel.

– Vă rog. Ar liniști-o.

– Nu cred că e posibil, spune Pavel după un moment.

După sfârșeala care îl încercase toată dimineața își simte dintr-odată inima strânsă ca-ntr-o menghină.

– Dacă s-ar permite...

Așază ceainicul pe samovar cu un bocănit, aproape vărând din ceai.

– Îmi pare rău, tovarășe.

Cuvântul – de neiertat, având în vedere circumstanțele – îi iese din gură lui Pavel înainte să se poată stăpâni. „Tovarăș.” Apoi adaugă agitat:

– Înțelegeți, nu e vorba dacă vreau sau nu să vă ajut. Aș face-o. Și eu sunt căsătorit.

Se întrerupe, coborând privirea către pelicula uleioasă de la suprafața ceaiului său, care îi aduce aminte, oarecum inexplicabil de gheață. Râul primăvara, cu gheața de sub podul Crimeea care se desprinde în bucați mari, purtate de apă. Își aduce aminte de după-amiaza aceea de ianuarie înainte ca soția lui, Elena, să plece la Yalta, când s-au plimbat pe lângă râul posomorât de la poalele Dealurilor Lenin. Cum ea i-a spus că nu mai poate să aștepte până în aprilie, când se va topi în cele din urmă gheața. „Sunt atât de sătulă de iarnă! Uneori mă gândesc cât de minunat ar fi fost să nu mă fi întors niciodată aici”. Mai târziu, în gară, în timp ce-l îmbrățișa, Elena l-a atins cu buzele pe ureche și i-a șoptit: „Vino cu mine, Pașa, te rog”. Gulerul din blană de iepure al hainei ei l-a gădilat pe gât, ușor ca o răsufare. Era imposibil, desigur. Amândoi înțelegeau că Pavel nu putea să părăsească Moscova atunci,

nu fără permisiunea supervizorilor lui. Cu toate acestea, ea l-a întrebat, a încercat în felul ei.

Pavel simte cum Babel îl cercetează, așteptând.

– Ce vreau să spun este că am fost căsătorit, îi spune el lui Babel. Soția mea a decedat în ianuarie anul trecut.

Babel întâmpină vestea cu tăcere.

Pavel trage adânc aer în piept, apoi desface funda roz și deschide dosarul lui Babel. Înăuntru, se află un teanc de coliveline acoperite cu scris strâns, îngrijit: manuscrisul neterminat al lui Babel – dacă într-adevăr el este autorul, după cum Pavel arç toate motivele să creadă. Chiar și incomplet, scrisul de acolo e frumos și viu. O comoară, poate printre cele mai bune opere ale lui Babel. Pavel își drege glasul.

– Bănuiesc că ar trebui să începem, spune el.

Când ridică privirea observă că Babel se întorsese către fereastră.

– Încă plouă, nu-i așa?

– Puțin, da, spune Pavel.

Asupra lor se așterne tăcerea, pe care Pavel se vede neașteptat de reticent să o tulbure. Apoi, aproape cu duioșie, îl întreabă pe Babel:

– Cum o cheamă pe soția dumitale?

– Antonina.

Distrat, Babel duce degetul la gură și își frecă gânditor buza de jos. Lumina de la fereastră se așază ca un strat de zăpadă pe umerii hainei lui, în care, fără îndoială, a dormit îmbrăcat de când a fost arestat. Gura cu buze pline, aproape senzuală, ochii aceia întunecați, bolta înaltă a frunții cu un singur rid: dintr-odată Pavel realizează miracolul acestui moment, pentru care nu l-ar fi putut pregăti nimic din viața lui. Samovarul pus la răcit ticăie ca un metronom, aproape în același ritm cu pulsul pe care Pavel îl remarcă zvâcnind ușor la gâtul lui Babel.